

DANUTA ZAWADZKA

AGNIESZKA STRZELECKA

ANALIZA DOCHODÓW GOSPODARSTW ROLNYCH W UNII EUROPEJSKIEJ*

Wprowadzenie

Celem badań jest porównanie dochodu uzyskiwanego przez gospodarstwa rolne w Polsce na tle Unii Europejskiej oraz ustalenie, na ile rodzaj produkcji rolnej determinuje wysokość osiąganego dochodu. Badaniu poddane zostały towarowe gospodarstwa rolne w Unii Europejskiej, które w latach 2004–2009¹ prowadziły rachunkowość rolną w ramach *Farm Accountancy Data Network* (FADN). Jest to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. W Polsce obsługę tego systemu oraz nadzór nad nim sprawuje Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy. FADN gromadzi dane dotyczące gospodarstw towarowych, które mają zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej rolnictwa². Analizą objęto gospodarstwa rolne towarowe o wielkości ekonomicznej równej lub większej 2 ESU. Do obliczeń przyjmowane są średnie z trzech lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu tak, by wyeliminować wpływ zmian produkcji lub cen produktów i środków produkcji³. W artykule dokonano analizy gospodarstw rolnych z uwzględnieniem

* Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki. Projekt pt. *Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego*. Umowa nr 3577/B/H03/2011/40.

¹ Z uwagi na dostępność danych, dla Niemiec i Słowacji przyjęto lata 2004–2008; dla Bułgarii i Rumunii lata 2007–2008.

² Za takie uznaje się gospodarstwa rolne, mieszczące się w grupie gospodarstw wytwarzających w danym regionie FADN lub kraju członkowskiego co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM). Standardowa nadwyżka bezpośrednia jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji. Parametrem służącym do określania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego jest Europejska Jednostka Wielkości (ESU – *European Size Union*). Jedno ESU odpowiada równowartości 1200 euro.

³ L. Goraj, S. Mańko, D. Osuch, R. Płonka: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ–PIB, Warszawa 2010, s. 8–12.

następujących siedmiu⁴ typów rolniczych⁵: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze, uprawy trwałe, krowy mleczne, zwierzęta żywione w systemie wypasowym (bez krów mlecznych), zwierzęta ziarnożerne, mieszane. Wszystkie dane przedstawione w opracowaniu są wartościami przeciętnymi dla rozpatrywanych grup gospodarstw rolnych.

Metody pomiaru dochodu gospodarstwa rolnego

W literaturze dochód uzyskiwany z gospodarstwa rolnego określany jest jako: dochód rolniczy⁶, dochód rolniczy netto⁷, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Jednakże wszystkie te określenia dotyczą tej części dochodu z prowadzonej działalności rolniczej, która pozostaje właścicielowi lub użytkownikowi gospodarstwa rolnego, po dokonaniu wszystkich niezbędnych opłat, stanowiąc wynagrodzenie rolnika za pracę własną i członków jego rodziny (na rzecz gospodarstwa rolnego), jak również wynagrodzenie z tytułu zaangażowanego kapitału. Dochód ten przeznaczany jest na spożycie oraz akumulację. Dla osiągnięcia założonego celu w badaniu uwzględniono następujące kategorie dochodów gospodarstwa rolnego⁸: wartość dodana brutto, wartość dodana netto oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Ponadto w badaniu uwzględniono następujące parametry: wartość dodana netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną⁹ oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na pełnozatrudnionego członka rodziny¹⁰. Wartość dodana brutto obejmuje wartość produkcji gospodarstwa rolnego (produkcji roślinnej, zwierzęcej oraz pozostałej), pomniejszoną o wartość zużycia pośredniego oraz skorygo-

⁴ W analizie nie uwzględniono typu rolniczego „winnice”, ponieważ nie występuje on w Polsce.

⁵ Decyzja Komisji z dn. 7 czerwca 1985 r. ustanawiająca wspólnotową typologię gospodarstw rolnych (85/377/EWG), DzU L 220 z 17.8.1985. Typy rolnicze uwzględnione w badaniach to: 1) uprawy polowe – to głównie zboża, rośliny oleiste, strączkowe i okopowe; 2) uprawy ogrodnicze – to przede wszystkim warzywa, truskawki, kwiaty i rośliny ozdobne; 3) uprawy trwałe – najważniejsze w tej grupie to sady owocowe i jagodowe; 4) krowy mleczne – bydło mleczne, które utrzymywane jest głównie dla produkcji mleka; 5) zwierzęta żywione w systemie wypasowym (bez krów mlecznych) – bydło opasowe, owce, kozy i inne żywione w systemie wypasowym; 6) zwierzęta ziarnożerne – trzoda chlewna, drób i inne zwierzęta żywione paszami treściwymi; 7) mieszane (uprawy polowe i zwierzęta hodowlane) – zaliczane są tu gospodarstwa rolne, które nie spełniają wymogów określonych dla typów specjalistycznych.

⁶ W. Ziętara: *Organizacja gospodarstw rolniczych*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1984, s. 103–104; M. Dębniowska, M. Tkaczuk: *Finanse przedsiębiorstw rolniczych*, Akademia Rolniczo-Techniczna im. M. Oczapowskiego w Olsztynie, Wydawnictwo ART, Olsztyn 1997, s. 56–57.

⁷ K. Łęczycki: *Poziom i dynamika zmian dochodu ogólnego gospodarstw rolniczych w latach 1995–2001*, [w:] *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, red. M. Adamowicz, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s. 216; S. Stępień: *Sytuacja ekonomiczna gospodarstw trzodowych w Wielkopolsce w latach 1990–2002*, [w:] *Wiejskie gospodarstwa...*, s. 241, 243.

⁸ Na potrzeby badania przyjęto klasyfikację nadwyżek ekonomicznych według FADN.

⁹ Wskaźnik oblicza się dzieląc wartość dodaną netto przez nakłady pracy ogółem, które obejmują całkowite nakłady pracy ludzkiej w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego. Wyrażone są w jednostkach przeliczeniowych pracy – osobach pełnozatrudnionych (AWU – *Annual Work Unit*).

¹⁰ Wskaźnik oblicza się dzieląc dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przez nakłady pracy własnej, które dotyczą nakładów pracy w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego osób nieopłaconych, głównie członków rodziny. Wyrażone są w osobach pełnozatrudnionych rodziny (FWU – *Family Work Unit*).

waną o saldo dopłat i podatków związanych z działalnością operacyjną danego podmiotu. Wartość dodana netto jest odzwierciedleniem zrealizowanej opłaty wszystkich czynników produkcji zaangażowanych w działalność gospodarstwa, bez względu na to, kto jest właścicielem tych czynników. Nadwyżkę tę otrzymuje się odejmując amortyzację od wartości dodanej brutto. W literaturze podkreśla się¹¹, że jest to jedna z nielicznych miar, przy zastosowaniu której możliwym staje się porównanie wyników ekonomicznych uzyskiwanych przez gospodarstwa rolne o zróżnicowanej strukturze własności czynników produkcji. Z kolei dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest to wartość dodana netto pomniejszona o koszt zewnętrznych czynników wytwórczych i powiększona o granty i subsydia do inwestycji. W rachunku tym nie uwzględnia się opłat za pracę rolnika i jego rodziny oraz kosztu kapitału własnego wniesionego do gospodarstwa¹². Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi więc nadwyżkę ekonomiczną, która pozostaje na opłacenie zaangażowanych w działalność operacyjną gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych (ziemi, pracy oraz kapitału), będących własnością rolnika.

Wyniki i dyskusja

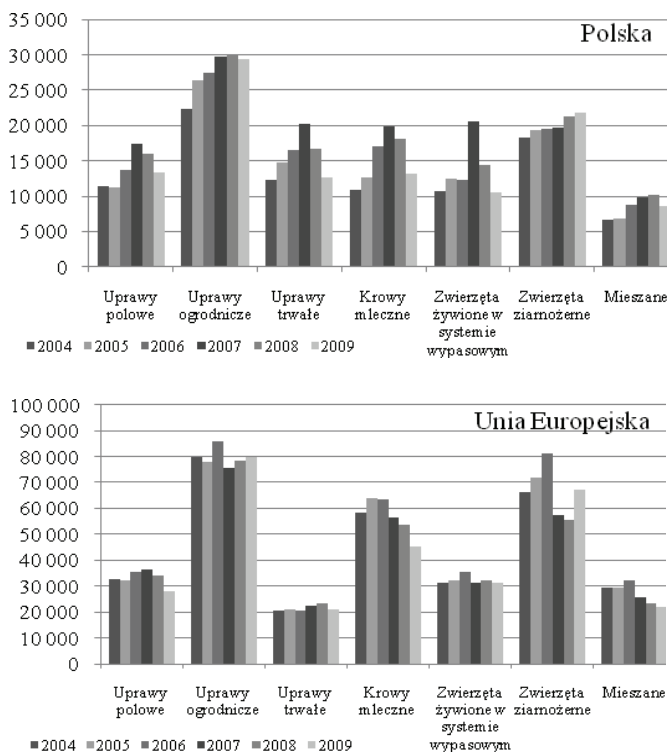
Przeciętna wartość dodana brutto, jaką osiągnęło gospodarstwo rolne w Unii Europejskiej w 2009 roku wyniosła 33 938 EUR i była niższa od odnotowanej w 2004 roku o 4,37%. Dla porównania w Polsce wielkości te wyniosły odpowiednio 12 149 EUR i 21%. Zmiany w przeciętnej wartości dodanej brutto badanych gospodarstw rolnych z uwzględnieniem typu rolniczego przedstawiono na rysunku 1.

W analizowanym okresie najwyższe wartości nadwyżek określonych przez wartość dodaną brutto odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. Uzyskane wyniki są zbliżone z prezentowanymi w literaturze¹³. W badanej zbiorowości gospodarstw rolnych występowało znaczne zróżnicowanie w poziomie uzyskiwanych wartości dodanych brutto. Najniższą wartość omawianej kategorii (3253 EUR) odnotowano w 2007 roku w gospodarstwach typu mieszane, prowadzących swoją działalność w Rumunii. Najwyższą natomiast osiągnęły gospodarstwa tego samego typu w Słowacji (603 220 EUR). Średnia wartość dodana brutto wyniosła 69 910 EUR, przy czym połowa badanych gospodarstw osiągnęła wartość niższą niż 48718 EUR. We wszystkich typach rolniczych w Bułgarii, na Cyprze, w Grecji, w Polsce, w Rumunii oraz w Słowenii, w całym badanym okresie przeciętne wartości omawianej

¹¹ Por. L. Goraj, S. Mańko, R. Sass, Z. Wyszowska: *Rachunkowość rolnicza*, Difin, Warszawa 2004, s. 50; L. Goraj: *Pomiar dochodu z działalności gospodarstwa rolnego. Parametry i definicje*. „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i studia” 2008, nr 33, s. 19; J. Idczak: *Dochody rolnicze a polityka rozwoju regionalnego Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2001, s. 34.

¹² L. Goraj, S. Mańko: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009, s. 75–76.

¹³ Por. M.J. Orłowska: *Sytuacja dochodowa gospodarstw o różnym kierunku produkcji*, „Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia” 2010, nr 9(2), s. 127.

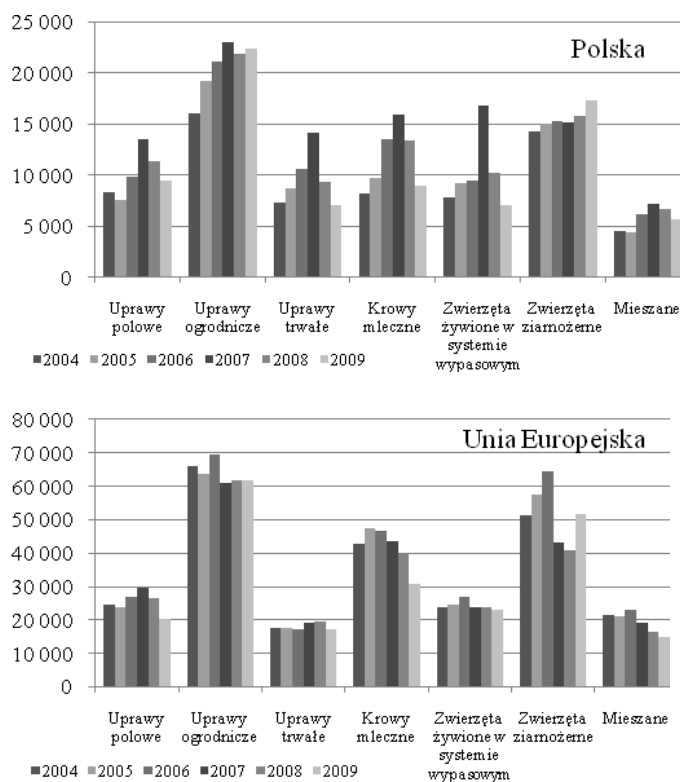


Rysunek 1. Przeciętna wartość dodana brutto w Polsce oraz w Unii Europejskiej (w EUR)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN.

nadwyżki były niższe od średniej. W Polsce wyniosła ona 16 323 EUR, i była ponad czterokrotnie niższa od średniej uzyskiwanej przez gospodarstwa w UE. Przeciętne wartości dodane netto w badanych gospodarstwach przedstawiono na rysunku 2.

Najwyższą wartością dodaną netto w badanym okresie odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. W zbiorowości gospodarstw poddanej badaniu zauważa się znaczne różnice w poziomie uzyskiwanej wartości dodanej netto (od -14 736 EUR w gospodarstwach typu mieszane ze Słowacji, do 360 171 EUR w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych z Danii). Należy zauważyć, że dla połowy badanej populacji charakterystyczne były wartości dodane netto niższe od wartości średniej (50 993 EUR). Wyłącznie w gospodarstwach rolnych z Belgii, niezależnie od przyjętego kierunku produkcji, wartości omawianej nadwyżki finansowej w całym badanym okresie osiągały wartości wyższe od średniej dla całej populacji. Na rysunku 3 zaprezentowano dane dotyczące przeciętnego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w analizowanej próbie.



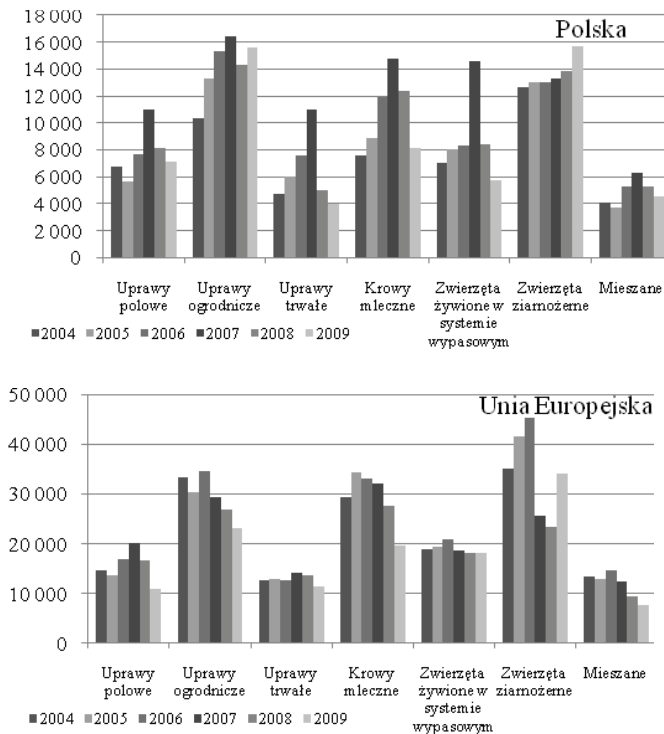
Rysunek 2. Przeciętna wartość dodana netto w Polsce oraz w Unii Europejskiej (w EUR)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN.

Najwyższym przeciętnym dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego w badanym okresie charakteryzowały się gospodarstwa o kierunku produkcji zwierzęta ziarnożerne oraz uprawy ogrodnicze. Wyniki te są zbliżone z rezultatami badań prezentowanymi w literaturze¹⁴. Również w przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zauważa się znaczne różnice występujące w badanej zbiorowości (od -276 398 EUR w gospodarstwach typu mieszane ze Słowacji, do 249 801 EUR w gospodarstwach z Włoch, wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych). W analizowanym okresie połowa badanych podmiotów w krajach Unii Europejskiej osiągała dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego niższy niż 19 119 EUR, czyli zbliżony do średniej wartości charakteryzującej badaną zbiorowość (22667 EUR). W Polsce wielkość ta wyniosła 9437 EUR. Zmiany w przeciętnej war-

¹⁴ Por. A. Marcysiak: *Czynniki różnicujące sytuację dochodową gospodarstw rolnych*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu tom VIII, zeszyt 1, 2006, s. 120.

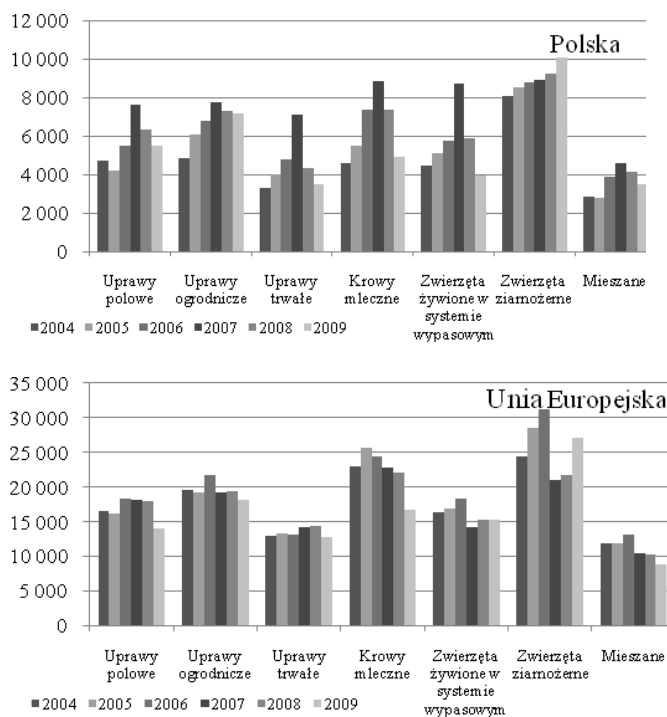
tości dodanej netto przypadającej na osobę pełnozatrudnioną w badanych gospodarstwach rolnych przedstawiono na rysunku 4.



Rysunek 3. Przekiętny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w Polsce i w Unii Europejskiej (w EUR)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN.

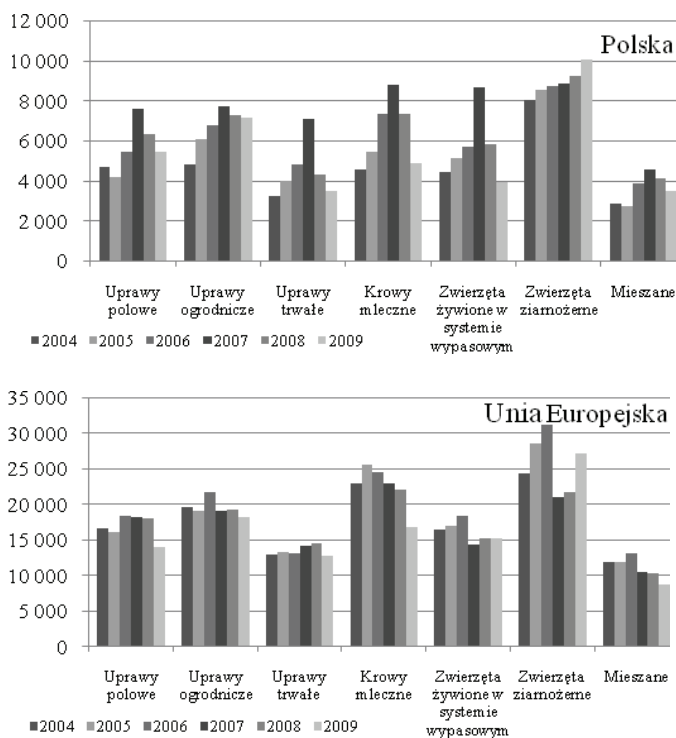
Najwyższe wartości omawianego wskaźnika odnotowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych. Średnia wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w krajach Unii Europejskiej w badanym okresie wyniosła 20 042 EUR/AWU (od -378 EUR/AWU w gospodarstwach niewyspecjalizowanych ze Słowacji, do 96 529 EUR/AWU w gospodarstwach typu zwierzęta ziarnożerne z Włoch). W Polsce wyniosła ona w tym okresie 5914 EUR/AWU. Na rysunku 5 przedstawiono dane dotyczące przeciętnego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w badanych gospodarstwach.



Rysunek 4. Przeciętna wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w Polsce i w Unii Europejskiej (w EUR/AWU)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN.

Porównując przeciętny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w krajach UE, zauważa się znaczne jego zróżnicowanie. Najwyższą przeciętną wartość odnotowano w 2006 roku w gospodarstwach z Włoch, specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (159 725 EUR/FWU), z kolei najniższą w gospodarstwach z Danii, reprezentujących ten sam kierunek produkcji (-215 787 EUR/FWU). Połowa badanych gospodarstw charakteryzowała się wartościami niższymi niż 13 887 EUR/FWU, zatem również niższymi od średniej (16 567 EUR/FWU). W analogicznym okresie w przeciętnym gospodarstwie w Polsce dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną rodziny wyniósł przeciętnie 6000 EUR/FWU.



Rysunek 5. Przeciętny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w Polsce i w Unii Europejskiej (w EUR/FWU)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FADN.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Analiza dochodów uzyskiwanych przez towarowe gospodarstwa rolne w Polsce na tle UE wykazała, iż gospodarstwa rolne w Polsce osiągają znacząco niższe dochody niż wynoszą przeciętne wartości wszystkich omówionych w opracowaniu kategorii nadwyżek w Unii Europejskiej. W 2009 roku przeciętna wartość dodana brutto, jaką osiągnęło gospodarstwo rolne w UE wyniosła 33 938 EUR, natomiast w Polsce 12 149 EUR. Średnia przeciętna wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w UE wyniosła 20 042 EUR/AWU, zaś w Polsce 5914 EUR/AWU. Średnia przeciętna wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w UE wyniosła średnio 16 567 EUR/FWU, natomiast w Polsce 6000 EUR/FWU. Pozytywnym zjawiskiem jest wyższa dynamika dochodów osiąganych przez towarowe gospodarstwa rolne w Polsce, niż w UE. Najwyższe wartości nadwyżek określonych przez wartość dodaną brutto, wartość dodaną netto oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach spe-

cializujących się w uprawach ogrodniczych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. Sytuacja gospodarstw rolnych w Polsce w tym zakresie odzwierciedla tendencje w UE.

Literatura

- Decyzja Komisji z dnia 7 czerwca 1985 r. ustanawiająca wspólnotową typologię gospodarstw rolnych (85/377/EWG), DzU L 220 z 17.8.1985.
- Dębniwska M., Tkaczuk M.: *Finanse przedsiębiorstw rolniczych*, Akademia Rolniczo-Techniczna im. M. Oczapowskiego w Olsztynie, Wydawnictwo ART, Olsztyn 1997.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R.: *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
- Goraj L., Mańko S., Sass R., Wyszowska Z.: *Rachunkowość rolnicza*, Difin, Warszawa 2004.
- Goraj L., Mańko S.: *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009.
- Goraj L.: *Pomiar dochodu z działalności gospodarstwa rolnego. Parametry i definicje*. „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i studia”, 2008, nr 33.
- Idczak J.: *Dochody rolnicze a polityka rozwoju regionalnego Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2001.
- Łęczycki K.: *Poziom i dynamika zmian dochodu ogólnego gospodarstw rolniczych w latach 1995–2001*, [w:] *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, red. Adamowicz M., Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004.
- Marcysiak A.: *Czynniki różnicujące sytuację dochodową gospodarstw rolnych*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom VIII, zeszyt 1, 2006.
- Orłowska M.J.: *Sytuacja dochodowa gospodarstw o różnym kierunku produkcji*. „Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia” 2010, nr 9(2).
- Stępień S.: *Sytuacja ekonomiczna gospodarstw trzodowych w Wielkopolsce w latach 1990–2002*, [w:] *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, red. Adamowicz M., Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004.
- Ziętara W.: *Organizacja gospodarstw rolniczych*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1984.

dr hab. Danuta Zawadzka, prof. nadzw. PK
mgr Agnieszka Strzelecka
Politechnika Koszalińska
Instytut Ekonomii i Zarządzania
Zakład Finansów

Streszczenie

Celem artykułu jest porównanie dochodu uzyskiwanego przez gospodarstwa rolne w Polsce na tle Unii Europejskiej oraz ustalenie, na ile rodzaj produkcji rolnej determinuje wysokość osiąganego dochodu. Badania przeprowadzono na podstawie danych udostępnianych w ramach Europejskiego *Farm Accountancy Data Network* (FADN) System zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych gospodarstw rolnych. Objęto nimi towarowe gospodarstwa rolne z krajów Unii Europejskiej o wielkości ekonomicznej równej lub większej 2 ESU. W opracowaniu przeanalizowano zmiany w strukturze aktywów trwałych gospodarstw rolnych w latach 2004–2009 z uwzględnieniem ich typu rolniczego.

ANALYSIS OF FARMS INCOMES IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The aim of the paper is to compare the structure of farm assets in Poland in comparison to other countries of European Union countries and check whether the type of farm production and localization determine the structure of farm assets. The study was based on data available by the European Farm Accountancy Data Network (FADN) – the system of collection and use of farm accountancy data. It involved farm goods from EU countries with an economic size equal to or greater 2 ESU. The authors analyzed the changes in the structure of farm assets in the period 2004–2009, taking into account the type of farming.